

Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Etkisi

The Changing Role of Fathers and its Impact on Child Development

Yaşar KUZUCU¹

Öz: Babanın çocuk bakımına katılımının ve çocuğun gelişimine etkilerinin gözden geçirildiği bu çalışmada, babalık rolündeki değişim, baba katılımının belirleyicileri, anne ve baba katılımı arasındaki farklar, baba katılımı ve aileye etkileri tartışılmıştır. Kadının çalışma yaşamına daha fazla girmesi ve ekonomik güç elde etmesi, babanın evin geçimini sağladığı, annenin ise ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgilendiği geleneksel rolleri değiştirmiştir. Değişen rolleriyle babalar, geçmişe oranla çocuklarıyla daha fazla zaman harcamaya ve çocuk bakımıyla ilgili daha fazla sorumluluk almaya başlamıştır. Baba katılımının artmasından sonra çocuğun bakımı, eğitimi ve çocukla bire bir etkileşimden oluşan babalık rolü ve çocuk gelişimindeki etkileri daha anlaşılmıştır. Nitekim çocuk bakımına baba katılımının yararı çok sayıda araştırmada ortaya konulmuştur. Araştırma sonuçlarına dayanılarak geleneksel ve geleneksel olmayan babalık rolü ve belirleyicileri tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: değişen babalık rolü, baba katılımı, çocuk gelişimi.

Abstract: In reviewing the research about fathers' involvement in child care and its effects on child development, this paper discusses the changing role of fathers, determinants of father involvement, differences between father and mother involvement, father involvement and family outcomes. After women's increased involvement in the workforce and consequent gains in economic power, important changes in traditional parental roles occurred. The father was no longer the sole economic provider or the mother the sole child care provider. With their changing roles, fathers spend more time with their children and take more responsibility for child care than they did in the past. With this change, paternal influences on the child's development, derived from caretaking, teaching, and one on one interaction with the child, are understood much better than in the past. The benefit from this increased father involvement in child care has been shown in many studies. In the context of these findings, traditional and nontraditional father roles and determinants of father involvement are discussed.

Key Words: changing father roles, father involvement, child development.

Çağdaş psikoloji kuramları kişiliğin kalıtımla getirilen bir takım özellikler ve çevreyle kurulan etkileşimler sonucu oluştuğunu ileri sürmektedir. Aile, hem kalıtımla aktarılan özellikler hem de doğumdan itibaren çocuğa en yakın kişiler olarak çevresel etkenleri sağlayarak kişiliğin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Bununla birlikte psikoloji sosyal bir bilim olarak 20. yüzyıl boyunca gelişirken aile üzerindeki çalışmaların anne-çocuk üzerine yoğunlaştığı, baba-çocuk ilişkisinin uzunca bir dönem ihmal edildiği göze çarpmaktadır (Evans, 1996; Coltrane, 1988).

Süregeleyen sosyal ve ekonomik gelişmeler aile içindeki rollerin değişmesine yol açmıştır. Çalışma hayatına katılan kadın sayısının giderek artması, bebeğin doğumundan kısa bir süre sonra çoğu annenin çalışma hayatına geri dönmesi ve kadın-

erkek eşitliğinin yaygınlaşması babayı çocuğun yaşamında önemli bir konuma getirmiştir (Ekşi, 1990). Artan önemine rağmen babanın etkisine ilişkin çalışmaların, anneler üzerine yapılan araştırmalarla ve duyulan ihtiyaçla karşılaştırıldığında yetersiz kaldığı görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, konuyla ilgili olarak araştırmacıların dikkatini çekmek ve alan yazındaki çalışmalar hakkında bilgi vererek yapılacak yeni çalışmalara yol göstermektir. Bu amaçla önce babalık rolündeki değişimle ilgili çalışmalara, sonra sırasıyla baba katılımını etkileyen faktörlere, anne ve babanın çocuğun yaşantısına katılımı arasındaki farklara, baba katılımının çocuğa, anne ve babaya etkilerine yer verilecektir. Son olarak babalık rolündeki değişim ve bu değişimin ortaya çıkardığı baba katılımının boyutları tartışılacaktır.

¹ Dr., Psikolojik Danışman, İzmir Konak Kemal Atatürk İÖO, İzmir, e-posta: yasarku@yahoo.com

Geçmişten bugüne babalık rolü

Her iki cins de sosyal olarak cinsiyetlerine uygun olduğu düşünülen tutum, ilgi ve davranışları, yaşamın ilk yılından itibaren kazanır (Liebert, Wicks-Nelson ve Kail, 1986). Bebeklikte cinsiyetine uygun oyuncaklar ve elbiselerle başlayan süreç, yıllar ilerledikçe aynı cinsiyetteki ebeveynin model olmasıyla devam eder (Lamb, 1977). Çevrenin rehberliğine çocuk bir süre sonra cevap verir, kendi cinsiyet modellerini taklit etmeye, kendi cinsiyetine uygun etkinlikleri tercih etmeye başlar. Yaşamın ilk yıllarında benzer özellik ve yetenekler gösteren kız ve erkek çocukları, ergenlik çağına geldiklerinde farklı özellik ve becerilerle donanmış olurlar. Böylelikle doğuştan gelen biyolojik farklılıkların üstüne sosyalleşme sürecinin farklılıkları eklenerek kadın ve erkeğin cinsiyet rolleri ortaya çıkar (Liebert, Wicks-Nelson ve Kail, 1986).

İnsanlar kadına ve erkeğe ilişkin rolleri betimlemeleri istendiğinde, kadınlar ve erkekler için farklı tanımlama yaparlar (Burke ve Tully 1990). Genellikle sahip oldukları bu kalıp yargıların farkında değildirler (Liebert, Wicks-Nelson ve Kail, 1986) ve bu kalıp yargıları toplumun çoğunluğu tarafından paylaşılmakta olduğu için büyüme sürecinin bir parçası olarak öğrenirler (Basow, 1992). Örneğin, geleneksel babalık rolünde baba, evin geçimini sağlar, çocuğuna disiplin uygular ve nadiren çocuğuyla oyun oynar (Feldman, Nash ve Aschenbrenner, 1983). Bu babalar için çocuk bakımı, parasal destek sağlamak ve disiplin uygulamakla sınırlıdır. Ailelerini ekonomik olarak destekledikleri için sorumluluklarını yerine getirdiklerini düşünürler (Barnett ve Baruch, 1988).

Ailedeki iş bölümü biyolojik durum sonucu olarak değil, kültürel ve ekonomik bağlar içinde oluşmaktadır (Coltrane, 1995). Nitekim sosyal ve ekonomik değişimler ebeveyn rolünü ve ailede iş bölümünü derinden etkilemiş (Evans, 1996), kadının ve erkeğin sosyal rollerine yönelik toplumsal algı değişmeye başlamıştır (Eagly ve Stefan, 1984). Endüstrileşme ve kentleşmeyle para kazanmanın güçleşmesi, annenin evde oturup çocuk baktığı, babanın ekonomik geçim sağlayıcı olduğu geleneksel aile yapısına bağlı kalmayı zorlaştırmıştır (Basow, 1992). Ayrıca kariyer yapmayı kendine saygı olarak gören kadınların artması ve gelişen doğum kontrol yöntemleri çocuk sayısında azalmaya yol açarak kadının dışarıda çalışmasını kolaylaştırmıştır (Santrock, 1983). 1990'lı yıllara kadar giderek artan sayıda kadının ekonomik özgürlüğünü kazanır hale gelmesi kadın ve erkeğin cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargıları değiştirmiştir (Bahr, 1990). Bu değişim en çok ev işlerine ve çocuk bakımına yansımıştır. Çünkü ekonomik gücüyle beraber karar sürecine katılan

kadın kocasından ev işi ve çocuk bakım görevlerini paylaşmayı talep eder hale gelmiştir (Coltrane, 1995). Bunun sonucu olarak da, önceden kadının rolü olarak görülen çocuk bakımı ve ev işlerine erkeklerin katılımı artmış (Cox ve Paley, 1997) ve ev içinde ve dışında cinsiyetler arasında eşitsizlik azalmaya başlamıştır (Garnett, 1987).

Kısacası kadının anneliği ev dışındaki işiyle birlikte yürütmesinin sosyal olarak kabul edilebilir hale gelmesi, geçmişten temellenen babalık modeli yerine günün değerlerinden kaynaklanan bir babalık rolü oluşturmuştur. Yeni oluşan baba rolü, geleneksel baba rolüyle anne rolünün bir karışımıdır (Harris ve Morgan, 1991). Yeni babalar eskiye oranla ev işlerine (Hoffman, 1974) ve çocuk bakımına daha çok zaman harcamaktadır (Ricks, 1985).

Konuyla ilgili bilimsel ilginin artmasına yol açan babalık rolündeki değişimler farklı ülkelerde yapılan araştırma sonuçlarına yansımıştır. Jacson (1987), İngiltere'de erkeklerin çocuklarına karşı sevecen duygular göstermesine ve bakımlarıyla ilgilenmelerine yönelik toplumsal kabulün arttığını iddia etmektedir. Benzer şekilde Mussang (1987) İsveç toplumunda babalık rolünün doğasında değişimler olduğuna işaret etmektedir. Ho ve Kong (1984) Çinli babalar üzerinde yaptıkları çalışmada geçmiş alışkanlıkların hala güçlü olmasına rağmen, genç babaların geleneksel otoriter baba rolünden ayrıldığını ve çocuk bakımına daha çok katıldığını belirtmektedirler. ABD'de, 1980'li yılların sonuna gelindiğinde cinsiyet rolleriyle birlikte bu rollere ilişkin beklentiler de değişmiştir (Entwisle ve Doering, 1988). Türkiye'de yapılan çalışmalarda çocukların fiziksel bakımından annelerin sorumlu olduğu, babaların ise kendileri için önemli gördükleri rolün gelir sağlama olduğu, bununla birlikte çocuğun eğitimi konusunda alınacak kararlarda babaların sorumluluğunun bir kısmını annelerle paylaştığı belirlenmiştir (Evans, 1997; Ögüt, 1998). Diğer yandan annenin ev dışında çalışmasının orta ve üst sınıftan babanın katılımını arttırdığı görülmektedir (Yılmazçetin, 2003).

Toplumsal hayattaki değişimlerin babalık rolünü değiştirdiği görülmektedir. Geçmişteki toplumsal ve kültürel beklentiler babanın sadece çalışmasına ve evi geçindirmesine yönelik iken, bugün bu beklenti çocuğun yaşantısına katılmaya yönelik olmaya başlamıştır.

Baba Katılımını Etkileyen Faktörler

Babanın cinsiyet rolüne ilişkin tutumları, çocuğunun bakımına katılımda en önemli belirleyicilerden bir tanesidir (Radin ve Golsmith, 1989; Coverman, 1985). Baba, geçim sağlayıcı role

ilişkin güçlü tutuma sahip olduğunda, geleneksel olarak kadın rolü olarak görülen ev işlerine daha az katılmaktayken (Crouter ve Jenkins, 1990) cinsiyet rolüne ilişkin tutumu modernleştikçe katılımı artmaktadır (McHale ve Huston, 1984). Babalık rolünü sadece çocuğunun ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak ve onu disipline etmek olarak algılamayan, aynı zamanda çocuğuyla yakından ilgilenmek, onun bakımına katılmak olarak gören baba çocuğunun hayatına daha çok katılmaktadır.

Baba, eğitimi arttıkça, daha demokratik ve esnek bir cinsiyet rolüne sahip olduğu ve çocuk gelişimi konusunda kendini daha yeterli gördüğü için ebeveyn sorumluluğunu daha çok almaktadır (Coltrane, 1995; Model, 1981; Russell, 1982). Eğitim ile gelir birbiriyle oldukça ilişkili olmalarına rağmen babanın katılımına etkileri aynı yönde bulunmamıştır. Ev işlerine eğitimi yüksek erkek daha çok katılıyorken, geliri yüksek erkek daha az katılmaktadır (Model, 1981). Eğitilmiş babanın iş kalitesi arttığı ve yüksek ücretli iş daha çok zaman gerektirdiğinden, babaya katılımı için az zaman bırakılmaktadır (Harris ve Morgan, 1991). Çalışma saatlerinin uzun olmasıyla birlikte işten gelen taleplerin çok olması ve çalışma koşullarında esnekliğin olmaması babanın katılımını düşürmektedir (Crouter ve ark. 1987). Erkeğin çalışma saati, hem anne hem de babanın katılımını belirlemede güçlü ve tutarlı bir etkiye sahiptir (McHale ve Huston, 1984). Her iki ebeveynin de çalıştığı ailelerde bu ilişki babanın çocukla boş zaman etkinliklerine katılımında önemlidir. Çünkü iki gelirli ailedeki babanın çalışma saati çok olduğu zaman, çocukla boş zaman etkinliklerine katılımı azalmakta, ancak çocuk bakımında değişiklik olmamaktadır (Crouter ve ark. 1987). İşinden doyum alan babanın çocuğuyla daha iyi ilişki kurduğu bulunmuştur (Grossman, Pollack ve Golding, 1988).

Babanın yaşı da katılımında etkili olmaktadır. Yetişkin babaların mesleklerinde belli bir noktaya geldiklerinde, genç babalara oranla çocuklarının gelişimine daha fazla katıldıkları belirlenmiştir (Marsiglio, 1993).

Babanın psikolojik özellikleri, ebeveyn niteliğini ve niceliğini belirleyen önemli bir faktördür (Grossman, Pollack ve Golding, 1988). Anksiyeteden uzak, kendine saygısı yüksek, iç denetim odağına sahip babalar çocuklarının gelişimine daha çok katılmaktadır (Cowan ve Cowan, 1988). Bir erkeğin kendini baba olarak nasıl algıladığı, bu role kendini ne denli yakın hissettiği (Levy-Shiff ve Israelashvili, 1988) çocuk bakımıyla ilgili olarak algıladığı yeteneği (McHale ve Huston, 1984) katılımını etkilemektedir.

Anne, babanın çocuk bakımına katılımında önemlidir (Daly, 1995). Annenin babanın katılımına

ilişkin duygusunun olumlu olması, babanın bebeğiyle yakından ilgilenmesiyle ilişkili bulunmuştur (Cowan, 1987). Annenin cinsiyet rolüne ilişkin tutumları da babayı etkilemekte (Russell, 1978), geleneksel olmayan tutumlara sahip olduğunda baba katılımı artmaktadır (Baruch ve Barnett, 1981). Özellikle de kadın çalıştığında erkek rolüne ilişkin tutumları daha önemli olmakta, liberal tutuma sahip kadınlı evli erkekler çocuk bakımına daha çok katılmaktadır (Radin, 1981).

Annenin ev dışında çalışmasının ve iş programının baba katılımını etkilediği bulunmuştur (Coltrane, 1995; Radin ve Harold-Goldsmith, 1989). Annenin işiyle ilgili sahip olduğu saygınlık, statü ve geliri onun ailedeki gücünü etkilediği için baba katılımında önemli olmaktadır (Barnett ve Baruch, 1987; Coltrane, 1995). Kadının çalışma süresinin uzaması, erkeğin çocuğun bakımına katılma süresini uzatmaktadır (Deutch, Lussia ve Servis, 1993). İki gelirli ailede erkek bireysel tercihler konusunda pek özgür değildir, çünkü kadının çalışmasıyla oluşan ihtiyaç ve baskı erkeğin katılımını şekillendirmektedir (Coverman, 1985). Tek gelirli ailede ise, babanın katılımı kendi bireysel tercihinin bağlıdır ve bu nedenle babanın eğitimi, motivasyonu (Crouter ve ark., 1987) ve kişilik özellikleri çok önem taşımaktadır (Volling ve Belsky, 1991). Çalışan kadının olduğu ailelerde cinsiyet rolüne ilişkin araştırmaları inceleyen Hoffman (1974), babanın çocuk bakımında başlıca sorumluluğu nadiren almasına rağmen, rutin çocuk bakımına anne çalışıyor olduğunda daha aktif katılma eğiliminde olduğunu bulmuştur.

Evlilik ilişkisi hem iki hem de tek gelirli ailelerde babanın katılımını etkilemektedir (Volling ve Belsky, 1991). Evlilik ilişkisinin uyumlu olduğu ailelerde, baba çocuk bakımına daha çok katılmaktayken (Feldman Nash ve Aschenbrenner, 1983) evliliğin devamından şüphe duyduğunda katılımı azalmaktadır (Harris ve Morgan, 1991).

Çocuğun yaşının babanın katılımına etkisine ilişkin iki farklı görüş vardır. İlkine göre çocuğun küçük olması annenin olduğu gibi babanın da katılımını arttırmakta (Pleck (1985) ve çocuğun yaşı büyüdükçe baba katılımı azalmaktadır (Lamb ve ark., 1985). İkinci görüş ise, çocuğun yaşı büyüdükçe babanın katılımının arttığı yönündedir. Bebeklerin ihtiyaç duyduğu altını değiştirme ve banyo yaptırma gibi sorumlulukları geleneksel olarak annenin görevi olarak görülmektedir. Oysa büyük çocukların ihtiyaç duyduğu bakımın, geleneksel rollere ters düşmediği ve cinsiyet rollerinden daha az etkilendiği için hem yalnızken hem de anneye birlikteyken baba katılımı artmaktadır (Radin, 1981). Ayrıca, deneyimsiz baba küçük bir çocukla ne yapacağını bilmediği ve

kendini yetersiz hissettiği için de küçük çocuğun bakımıyla ilgilenmekten kaçınmaktadır (Levy-Shift ve Israelashvili, 1988).

Çocuğun cinsiyeti de katılımı etkilemekte, baba erkek çocuğunun yaşamına daha çok katılmaktadır (Harris ve Morgan, 1991). Bebeklik dönemi boyunca baba, anneye oranla kız ve erkek çocuklarına daha farklı davranmaktadır. Babaların erkek bebeklerine daha çok dokundukları (Parke ve O'levy, 1976), onlara daha fazla uyarın sağladığı (Parke, 1981), onlarla daha fazla iletişim kurdukları ve daha fazla oyun oynadıkları gözlemiştir (Marsiglio, 1991). Babanın bebekle ilişkisinde görülen bu davranış örüntüleri daha büyük çocukla ilişkisinde de görülmektedir. Baba, oğluya daha fazla fiziksel oyunlar oynamakta (Dipietro, Jaclin ve Maccoby, 1984), onu daha çok yönlendirmekte, ona daha çok bilişsel girdi ve fonksiyonel bilgi sağlamaktadır (Bellinger, 1982). Bu durum, Barnett ve Baruch, (1987) tarafından babaların erkek çocuğunun cinsel kimlik gelişimi için özel bir sorumluluk hissetmesi ve benzer etkinlik ve ortak zevklere ilişkin daha geniş bir repertuara sahip olmasıyla açıklanmaktadır.

Babanın kendi babasının ebeveynliğine ilişkin tutumları çocuğunun bakımına katılımını etkilemektedir (Belsky ve Isebella, 1985). Çocukluğunda babasından gördüğü hoşnutsuzluğu ifade eden erkeklerin çocuklarıyla daha fazla iletişime girdikleri bulunmuştur (Lamb ve ark. 1985). Annelerin de, kendi babasıyla olan ilişkilerinin kocasının katılımını etkilediği (Radin, 1981), kendileri baba yoksunluğu yaşadıklarında, çocuklarının bunu yaşamaması için eşlerini katılıma zorladıkları bulunmuştur (Radin ve Goldsmith, 1985). Anneler kendi babalarını ilgili olarak gördüklerinde de, eşlerinin çocuk bakımına katılmaları daha fazla olmaktadır (Radin, 1981).

Özetle baba katılımında babanın cinsiyet rol tutumları, psikolojik durumu ve eğitimi gibi babanın kendisiyle ilgili, eşinin cinsiyet rol tutumları, çalışıyor olması, çalışma saatleri, statüsü gibi anne ile ilgili ve çocuğun yaşı ve cinsiyeti gibi çocukla ilgili faktörlerin etkili olduğu görülmektedir.

Baba ve Anne Katılımı Arasındaki Farklar

Anne ve baba çocuğun gelişimine farklı şekilde katkı yapmaktadır (Parke, 1981) ve bu farklılık çocuğa yaşantı zenginliği sunmaktadır (Paquette, 2004). Kız ve erkek çocukların cinsiyete göre farklı roller kazanmalarının anne ve babalarından gelen uyarıcılara tepki olduğu bulunmuştur (Hetherington ve Parke, 1993). Annenin daha yumuşak, babanın daha kararlı olduğu ebeveynlik bir değere sahiptir. Her ikisi de farklı ihtiyaçları, ilgileri karşılar ve farklı

değerleri geliştirir (Popenoe, 1993).

Çocuğuyla daha çok zaman harcayan annenin harcadığı bu zaman, genelde besleme ve altını değiştirme gibi çocuğun bakımı ile ilgiliyken, babanın harcadığı zaman daha çok fiziksel etkinlikler ve oyunlardan oluşmaktadır (Belsky, 1979). Baba çocuğuna karşı daha mesafeli ve katı davranmakta, anne ise babaya oranla daha çok iletişime girmekte, daha esnek ve sevecen davranmakta (Belsky, Gilstrap ve Rovine, 1984), yaşına bakmaksızın çocuğunun yaşamına daha çok katılmaktadır (Montemayor, 1984). Babanın çocukla oyun şekli daha çok havaya atma, yuvarlama ve gıdıklama gibi daha sert ve heyecan içerikli fiziksel etkileşimler içerirken, annenin oyunu daha çok sözel etkileşimler içermektedir (Belsky, Gilstrap ve Rovine, 1984). Babalar çocuklarının yabancı oldukları durumlarda atılgan davranmalarını, risk almalarını ve kendilerini savunmalarını teşvik etmektedir (Le Camus, 1995). Rossi (1984) sadece annesi tarafından büyütülen çocukların çevreyi araştırmalarının kısıtlandığını ve duygusal açıdan daha bağımlı hale geldiklerini belirtmektedir. Ebeveynler arasında model olma konusunda da farklılık vardır. Anne çocuğuna daha işbirlikçi, daha az yönlendirici ve diğer insanların ihtiyaçlarına daha duyarlı davranarak, baba ise yönlendirici ve kendini ifade edici davranarak model olmaktadır (Lindsey, Mize ve Pettit, 1997). Bu yaklaşım farklılıklarının sonucu olarak, anneler çocukları için başlıca güven kaynağı olarak görülürken babalar oyun arkadaşı olarak görülmektedir (Lamb, 1997). Çocuklar güven ve istikrara ihtiyaç duyduğu kadar uyarılmaya ve risk almaya teşvik edilmeye de ihtiyaç duymaktadır. Çünkü bu özellikler çocukların güçlenmesinde ve dış dünyaya açılmasında önemli rol oynamaktadır (Le Camus, 1995).

Baba katılımının çocuğun gelişimine etkileri

Bu bölümde konunun daha iyi anlaşılması için, araştırma sonuçları çocuğun gelişim alanlarına göre ele alınmıştır.

Zihinsel gelişime etkileri

Baba katılımının, çocuğun bilişsel gelişimini ve problem çözme becerilerini arttırdığı bulunmuştur (Easterbrooks ve Goldberg, 1984; Nugent, 1991). Baba, çocuğunun analitik becerisini, sözel zekâsını ve akademik başarısını olumlu etkileyerek bilişsel gelişimine katkıda bulunmaktadır (Rossi, 1984).

Babasız büyüyen çocukların okul başarılarının düşük olduğu görülmektedir (Radin, 1981). Lambert ve Hart (1976), çocuğun okuma ve aritmetik başarısının hem annenin hem de babanın okulu ziyaret edip, çocuklarının gelişimiyle ilgilendiği

durumlarda, sadece annenin ziyaret ettiği çocuklara göre yedi ay ileride olduğunu bulmuştur (Akt. Archer ve Llyon, 1982). Lamb (1977), anne ve babanın çocuğun hayatına birlikte katılmasının çocuğa farklı modeller ve daha çok sayıda uyarıcı sağladığını, bunun da çocuğun zihinsel ve sosyal gelişimini olumlu etkilediğini ileri sürmektedir.

Duygusal gelişime etkileri

Babanın ilgisi çocuğun sosyal ve duygusal gelişimi için önemlidir. Bebek sıkıntılı olduğu zaman annesini tercih etse de babasına da bağlılık geliştirmekte ve bu bağlılıktan yararlanmaktadır (Lamb, 1977). Babaların katılımı güvenli bağlanmayı etkilemekte (Van Ijzendoorn ve De Wolff, 1997), çocuk model alacağı ve bağlanabileceği iki ebeveynine sahip olmaktadır (Russell, 1978). Ayrıca diğer ebeveynin zayıf yönlerinden kaynaklanabilen olumsuz etkilerin ve çocuğun ihtiyaçları tek ebeveyn tarafından karşılanmaya çalışılırken yaşanan engellenme duygusunun önüne geçilmekte, terk edilme korkusu azaldığı için çocuk kendisine ve çevresine daha çok güven duyar hale gelmektedir (Hetrerington, Cox ve Cox, 1982; Ehrensaft, 1987). Babaya olan bağlılık onu anneye güvensiz bağlanmanın zararlı sonuçlarından korumaktadır (Akende, 1994).

Baba çocuğun yaşamına aktif katıldığında, çocukların empati ve bilişsel yeteneklerinin, iç-denetim odaklarının (Coltrane, 1990; Lamb, 1977), problem becerilerinin (Easterbrooks ve Goldberg, 1984), kendine güvenlerinin (Lamb, Pleck ve Levine, 1977) ve psiko-sosyal uyumlarının arttığı bulunmuştur (Russell, 1982; Yılmazçetin, 2003). Baba katılımı genç ergenlerde dışsallaştırma ve içselleştirme davranışlarıyla negatif yönde, anne katılımı ise erken sosyal davranışlar ve umut ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur (Day ve Padilla-Walker, 2009). Babasızlığın çocuktaki mutsuzlukla ve şiddet içerikli davranış problemleriyle (Blakenhorn, 1995; Çağlayan, 1989; Güngörmüş, 1986), durumluk ve sürekli kaygıyla ilişkili olduğu görülmektedir (Özdal, 2005). Boşanma sonrası babanın çocukla ilişkisini kesmesinin de çocukta davranış problemleri (Amato, 1994) ve düşük kendine saygıyla ilişkili olduğu görülmektedir (Tallman, Pasley, ve Buehler, 1993). Babanın çocuğun yetiştirilme sürecine aktif katılımı, çocuklarda ortaya çıkan davranış problemlerini azaltmakta (Amato ve Rivera, 1999), çocuğun eşitlik ve adalet değerlerini içselleştirebileceği demokratik bir ortam yaratmaktadır. Ayrıca çocuğun doğumundan itibaren farklı ebeveyn tarzlarını görmesi, farklı tipteki insanlarla daha iyi ilişki kurmasına ve yeni koşullara daha kolay uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır (Ehrensaft, 1987).

Cinsel kimlik gelişime etkileri

Hem kız hem erkek çocuğun cinsel kimlik gelişiminde, babayla kurulan ilişki önemlidir (Lamb, 1977). Baba geleneksel cinsiyet rol mesajlarının aktarılmasında ve güçlendirilmesinde anneye oranla daha etkindir (Broenstein ve Cowan, 1988). Anne çocuk arasındaki etkileşim örtüntüsü çocuğun cinsiyetine bakılmaksızın benzer iken, baba, cinsiyetine göre çocuğun davranışlarını farklı şekilde desteklemektedir (Trauber, 1979). Baba hem kız, hem erkek çocuğunu tutarlı bir şekilde cinsiyetine uygun oyuncaklarla oynamaya zorlamakta, karşı cinsin oyuncuğu ile oynadığında cezalandırmaktadır. Anne kızını cinsiyetine uygun oyuncakla oynamaya zorlarken, erkek çocuğuna bu tür baskı yapmamaktadır (Jaclin, Dipietro ve Maccoby, 1984). Babalar, cinsiyet kalıp yargılarına uygun davranışlara annelerden daha çok ilgi gösterdikleri için, bu konuda annelerden daha tutarlı bir şekilde ödül ve ceza vermektedir (Langlois ve Downs, 1980). Babaların çocukları ile henüz 12 aylıkken bile karşılıklı etkileşimde cinsiyete göre davranmaya başladığı, cinsiyete özgü oyuncaklarla oynadıkları ve erkek çocuklarına daha fazla sözel ve fiziksel ceza verdikleri bulunmuştur (Snow, Jaclin ve Maccoby, 1983).

Ebeveyn rolüne erkek kendi erkeksi özelliklerini, kadın da kendi kadınsı özelliklerini taşımaktadır. Bu nedenle çocuğun bakımına etkili bir şekilde katılan iki ebeveynin varlığı, çocuğa öğrenmesi ve model alması için birden fazla cinsiyet rol modeli sunmakta (Rossi, 1984) ve cinsel kimlik kazanımını kolaylaştırmaktadır (Garrett, 1992). Erkek cinsiyet rol modelinin olmadığı bir durumda, erkek çocuğun erkeksi kimlik geliştiremeyeceğini varsayan Biller (1981) ve Popenoe (1993)'den farklı olarak Lamb (1997), babanın baba olarak özelliklerinin erkek olarak özelliklerinden daha önemli olduğunu ileri sürmektedir. Çocukla olan ilişkinin niteliği belirleyici olduğu için ebeveynler ilgili ve yakın olduklarında çocuklarının sosyalleşmesinde etkili olmaktadır (Lamb, 1997).

Çocuğun cinsiyet rol gelişiminde babanın bir erkek olarak çocuğuna, özellikle de erkek çocuğuna, nasıl model olduğunun ve aile içinde ne kadar etkili olduğunun önemi görülmektedir. Ancak bunun çocuğun sağlıklı cinsiyet rolü geliştirmesinde tek belirleyici olduğunu söylemek, babasız büyüyen pek çok çocuğun sağlıklı cinsel kimlik geliştirdiklerini göz önünde bulundurduğumuzda doğru olmamaktadır. Bu çerçevede, çocuğun gelişiminde babanın bir erkek olarak erkeksi özellikleriyle varlığının önem taşıdığı, ancak çocuğuyla sıcak ve duygusal bir ilişki kurup onunla yakından ilgilenmesinin daha önemli olduğu söylenebilir.

Sosyal gelişime etkileri

Araştırmalar babanın çocuğun sosyalleşmesinde (Coltrane, 1990) ve arkadaşlık becerilerini geliştirmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Lieberman, Doyle ve Markiewicz, 1999). Çocuk anneyle daha çok zaman harcamaktadır ve anneyle ilişkisinde yakınlığın daha fazla olması bazı açılardan anneyi daha etkili yapmaktadır. Baba çocuğun daha çok disiplinine katılmaktadır ve bundan dolayı disiplinde daha önemli bir rol oynamaktadır (Lamb, 1997). Tek ebeveynin iki ebeveynli aileye oranla disiplin konusunda zorlandığı görülmektedir (Astone ve McLanahan, 1991). Bronstein (1988) çocuklar büyüdükçe babanın anneye oranla daha çok disipline edici ve eğitici olduğunu belirtmektedir (Akt. Thomson ve Walker, 1987). Tek ebeveyn tarafından gösterilen kontrol ile ergenin uyumu arasındaki ilişkinin incelendiği bir başka çalışma da, annenin gözlem ve kontrolde yetersiz kaldığı için ergenin uyum sorunu yaşadığı bulunmuştur (Maccoby, 1992). Eşinden ayrı yaşasa da babanın çocuğun hayatına katılmasının, tutarlı disiplin, gözlem ve açıklama yapmayı kolaylaştırdığı, bunun da ergenin davranış problemlerini azalttığı belirlenmiştir (Simons ve ark. 1994).

Babalar genellikle erkek çocuklarını görsel ve motor araştırmaya, kızlarını ise sözel araştırmaya yöreklendirmektedir (Fielde, 1978). Ayrıca, erkek çocuğunda bağımsızlığı ve başarıyı, kızında ise bağımlılık ve sosyal becerilerin gelişimini desteklerken erkek çocuğuna karşı daha katı ve cezalandırıcı (Baumrind ve Black 1967), kızına karşı ise daha yumuşak ve kabul edici davranmaktadır (Fagot, 1978).

Özetle, araştırmalar babanın çocuğun gelişiminde çok önemli rol oynadığını göstermektedir. Bu nedenle babaların çocuklarının gereksinimleri ile yakından ilgilenmeleri çok önem taşımaktadır.

Baba katılımının anne ve baba açısından önemi

Araştırma sonuçları baba katılımının olumlu etkilerinin sadece çocukla sınırlı olmadığını ve tüm aile bireylerini olumlu etkilediğini göstermektedir. Babanın çocuğun yaşantısına katılmasının yetişkin gelişim sürecinin bir parçası olarak olumlu bir etkisi vardır. Baba birey olarak üretkenliğini arttırmakta, diğer insanların mutluluğu için sorumluluk almayı öğrenmekte, duygusal açıdan gelişmekte (Coltrane, 1988), dünyaya bakış açısı değişmekte, mesleki hırsları artmakta (Hawkins ve Belsky, 1989) ve cinsiyet rol algısı daha esnek hale gelmektedir (Langlois ve Downs, 1980). Bir erkek baba olduğunda yaşantısı büyük ölçüde değişir; kendini algılayışında, sorumluluklarında, önceliklerinde, evlilik ve aile ilişkilerinde değişiklikler meydana gelir (Cowan

ve Cowan, 1988). Baba olmanın yanında çocuğun yaşantısına aktif şekilde katılmak da erkeği olumlu etkilemektedir. Babanın bu sayede çocuğuyla yakınlaştığı (Russell, 1982), onu daha çok kabullendiği ve onunla daha sıcak bir ilişki kurduğu (Galambos ve Almedia, 1992) ebeveyn olarak yeterlilik duygusunun arttığı (Barnett ve Baruch, 1988), çocuk bakımına dair daha olumlu düşünmeye başladığı ve ebeveynlikten daha çok doyum aldığı görülmektedir (Easterbrooks ve Goldberg, 1984).

Artan baba katılımı, çalışan annenin bir tarafta çocuk ve ev işi, diğer yandan kariyeri nedeniyle taşıdığı ağır yükü hafifletmekte (Lamb, Pleck ve Lovine, 1977), anneye kariyerinde ilerleme ve diğer etkinliklere katılma fırsatı vermektedir (Lamb, 1977). Hoffman (1983), baba katılımının, annenin mesleki kimliğini önemli kıldığını, onun günlük yaşamda çocuk bakımıyla ilgili kaygılarını azalttığını ve anneye daha çok zaman sağladığını belirtmektedir. Erkeğin babalık rolündeki başarılı performansı eşinin ruh sağlığını ve kocasına bakış açısını olumlu yönde etkilemekte (Kessler ve McRea, 1982), eşlerin evlilik ilişkisine olumlu yansımaktadır. Ebeveyn sorumluluğunu paylaşan eşlerin genel psikolojik doyumları yüksek (Ehrensaft, 1987) ve evliliğe ilişkin duyguları olumlu olmaktadır (Harris ve Morgan, 1991). Aynı psikolojik dünyayı paylaşan çiftler, hem ebeveynliği hem de kariyerlerini dengelemekte, birbirlerinin mesleki gereksinimlerine daha duyarlı olmaktadır (Ehrensaft, 1987).

Tüm bu olumlu etkilerinin yanında babanın çocuk yetiştirme sürecine katılımının başlangıçta bazı zorlukları olduğu görülmektedir. Babanın katılımı bir taraftan annenin yükünü hafifletirken, diğer yandan anne-çocuk ilişkisini daha az özel hale getirebilmektedir (Lamb, Pleck ve Levine, 1977). Anne, babanın katılımını olumlu karşılasa da bu durumun annedeki gerginliği düşürmediği (Barnett ve Baruch, 1986), aksine annenin geleneksel rolleri yerine getirmede başarısızlık kaygısı duymasına yol açtığı ileri sürülmektedir (Pleck, 1979). Çocuğun sorumluluklarını paylaşmayla artan iş yükü, mesleki kariyerinin kesintiye uğramasına ve eşine karşı eleştirel tutuma yol açarak, hem baba hem de anneyi olumsuz etkilemektedir (Baruch ve Barnett, 1986; Lamb, Pleck ve Levine, 1977). Yoğun çalışan kadınlarla evli erkeklerin, ev ile iş arasında ikiye bölünmekten kaynaklanan fiziksel ve duygusal yorgunluktan şikâyet ettikleri ve ev işlerini sıkıntı kaynağı olarak gördükleri (Gilbert, 1985), iş, ebeveyn ve eş rolleri arasında çatışma yaşadıkları belirlenmiştir (O'neil ve Greenberger (1994). Crouter ve ark. (1987), iki gelirli ailede babanın çocuk bakımına çok katılımının artan evlilik çatışması ve azalan evlilik doyumuyla ilişkili olduğunu bulmuştur. Baba, eşinin çalışmasından dolayı değil, ev işlerine yardım

etmesi için yapılan baskı ve hem geçim sağlayıcı hem de ebeveyn olarak kendini yetersiz hissetmesinden dolayı kızgınlık yaşamaktadır. Ancak bu çalışma çok az ya da hiç hazırlığın olmadığı, ebeveynliğin ilk iki yılı içinde yapılmıştır. Babanın hazırlıksız olarak üstlendiği bu role etkili bir şekilde uyumu çok zaman alabilmektedir (Hawkins ve Belsky, 1989). Ayrıca çocuğun yaşantısına aktif olarak katılan baba, kısa vadede zaman baskısı ve rol çatışması yaşasa da, uzun vadede artan bir şekilde kendine saygı duymaktadır (Baruch ve Barnett, 1986). Diğer yandan çocuğun bakımına katılan baba, düşündüğü kadar olgun ve yeterli olmadığını görüp kararsızlık da yaşayabilmektedir (LaRossa, 1988). Ancak ısrarlı olursa zamanla etkili ebeveynlik için gerekli tutum ve becerileri geliştirmekte ve kendisine saygısı artmaktadır. Anne de babanın katılımından dolayı başlangıçta kaygı duysa da, zamanla bu kaygı yerini memnuniyete bırakmaktadır (Barnett ve Baruch, 1988).

Sonuç

Uzun yıllar çocuk gelişimi ve çocuğun sağlığında anne çocuk arasındaki ilişki temel alınmış (Bowlby, 1982) ve baba katılımına çok fazla yer verilmemiştir (Cabrea ve ark. 2000). Kadının çalışma hayatına girmesiyle değişen babalık rolü beraberinde babanın önemi artırmıştır. Çocuğa etkisi çocuk ana rahmindeyken başlayan babanın (Krampe ve Fairweather, 1993), çocuğun cinsel kimlik, zihinsel ve sosyo-duygusal gelişim özelliklerine etkisi günümüzde açık bir şekilde fark edilmiştir.

Aile içi ilişkilerde ve ebeveyn rollerinde çocuk gelişimini ve aile sistemini olumlu etkileyen bu gelişmelere rağmen annenin çocuk bakımında temel sorumluluğu almakta olduğu ve babanın çocuk bakımı için harcadığı zamanın anneye oranla daha az olduğu görülmektedir (Berardo ve ark, 1987). Diğer bir ifadeyle günümüz evliliklerinde ve ailelerde pek çok değişim gerçekleşmekle birlikte, geleneksel etkileşim örüntüsünün devam ettiği gözlenmektedir (Darling-Fisher ve Tiejde, 1990) ve değişimlerin daha çok orta sınıf ailelerde olduğu ileri sürülmektedir (Larossa, 1988). Çocukla ilgilenme açısından, baba ve anne arasındaki farklılıkların, babanın çocuğun bakımından anneye oranla daha çok sorumlu olduğu evliliklerde bile, çocuğun bakımında nitelik açısından annenin babadan daha iyi olduğu görülmektedir (Lamb ve ark., 1985).

Baba katılımında geçmişe oranla büyük ölçüde artış olsa da, özellikle küçük çocuklarda, annenin halen temel sorumluluğu alması, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılık ile açıklanmaktadır (Popenoe, 1993). Bununla birlikte çocuğun erken yaşlardan itibaren anneye olduğu kadar babaya da bağımlılık geliştirebilmesi (Lamb, 1987) durumun tek başına biyolojik faktörlerle açıklanmasını zorlaştırmaktadır.

Bu konuda pek çok faktör bir arada rol oynasa da bu faktörler arasında özellikle babanın cinsiyet rolüne ilişkin tutumu önemli olmaktadır (Radin ve Golsmith, 1989). Birçok baba çocuk bakımına katılmak istemesine rağmen çocuk bakımı halen temel olarak annenin görevi olarak görülmekte ve kadınlara özgü bir rol olarak düşünülmektedir. Erkeklerin bu rolü kadınlara özgü olarak algılamaları bu rolle sosyal ve kişisel olarak özdeşleşmelerini güçleştirmektedir. Babaların çocuk bakımına katılımlarına ilişkin algıları ile eşlerinin bu konudaki beklentileri baba katılımını olumlu etkilese de (Maurer ve Pleck, 2006) babanın cinsiyet rol tutumları daha belirleyici olmaktadır (Bonney, Kelley ve Levant, 1999).

Kısacası baba katılımında cinsiyet rolüne ilişkin tutumların belirleyici olduğu ve baba katılımının eskiye oranla artsa da katılımı olumsuz etkileyen geleneksel cinsiyet rollerinin halen varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Kadınların çalışma yaşamına katılımı artarak devam etmektedir. Bu katılımı birlikte, istenen düzeyde olmasa da iş yaşamında kadınlar erkeklerle daha eşit pozisyonlarda yer almaya başlamıştır. Toplumsal hayattaki bu değişimler anne babaların bakış açılarını, alışkanlıklarını, cinsiyet rol algılarını etkilemeye devam etmektedir. Aile içi sorumlulukların yeniden tanımlanmasına yol açan bu gelişmeler uzun vadede hem toplumsal hem de aile içindeki ilişkilerin daha demokratik hale gelmesini sağlamaktadır. Daha demokratik aile içi ilişkilerden başta çocuklar olmak üzere tüm aile bireylerinin kazançlı çıkacağı düşünülmektedir.

Öneriler

Babanın çocuğun gelişimindeki önemini ortaya koyan çok sayıda araştırmaya rağmen, babalar annelere oranla çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarının araştırılmasına (Phares, Lopez, Fields, Kamboukos ve Duhig, 2005) ve aile danışmanlığına daha az katılmaktadır (Lee, 2006). Çocuk odaklı terapilere anne babanın birlikte katılması, ebeveynler arasındaki çatışma ve çocuğu da etkileyen evlilik sorunları üzerinde çalışmaya imkân vermekte (Carr, 1998) ve çocuğun terapiden yararlanmasını desteklemektedir (Burn Hoagwood ve Mrazek, 1999). Benzer şekilde, babanın anne baba eğitimine katılımı çalışmanın verimini arttırmakta, anne baba arasındaki işbirliğini geliştirmekte, ortak disiplinin gelişmesini hızlandırmakta ve çocuğun ihtiyaç duyduğu becerileri kazanmasını kolaylaştırmaktadır (Phares, Fields ve Binitie, 2006; Bagner ve Eyberg, 2003). Bu olumlu etkilerine rağmen, babaların anne baba eğitimi çalışmalarına sadece %20 oranında katıldığını görülmektedir (Budd ve O'Brien, 1982). Araştırma sonuçları, psikolojik danışmanların hem çocuk ve

ergen odaklı çalışmalarda hem de aile danışmanlığı ve rehberliği çalışmalarında, anneye birlikte baba katılımını sağlamaya çalışmasının yardım süreci açısından önemini ortaya koymaktadır.

Babalara yönelik önleyici ve gelişimsel yaklaşıma dayalı eğitim ve rehberlik çalışmaları da yapılmaktadır (Fagan ve Hawkins, 2001; Cowan, Cowan, Pruett, Pruett ve Wong, 2009). Ülkemizde babalara yönelik eğitim çalışmaları açısından, AÇEV tarafından hazırlanıp uygulanan ve babaya destek vererek çocuğun çok yönlü gelişimine katkıda bulunmayı hedefleyen Baba Destek Programı (BADEP) iyi bir örnektir. Programa katılan babaların olumsuz disiplin yöntemlerine başvurmayı azalttığı, iletişim becerileri ile sorun çözme becerilerini geliştirdikleri belirlenmiştir (Koçak, 2004). Psikolojik danışmanlar, çocukla sağlıklı iletişim kurması ve çocukların gelişimlerini desteklemeleri için babalara yönelik benzeri yetişkin eğitim programları hazırlayıp çalıştıkları kurumlarda uygulayabilir.

Baba katılımı ile ilgili yurt dışında yapılmış çok sayıda araştırma varken, Türk babalar ve onların çocuklarıyla etkileşimleri hakkında çok az sayıda çalışma vardır (örn; Öğüt, 1998; Yılmazçetin, 2003). Genel olarak baba katılımının nitel ve nicel olarak değerlendirilmesine dönük araştırmalar yapılabilir. Baba katılımını belirleyen faktörler araştırılabilir.

Baba katılımını etkileyen faktörlerden çocukların yaşı ile ilgili araştırma sonuçlarının birbiriyle çelişmesinden hareketle (Pleck, 1985; Lamb ve ark., 1985; Deutch, Lussier ve Servis, 1993; Radin, 1981) konuyla ilgili boylamsal çalışmalar yapılabilir. Ayrıca baba katılımı ile ilgili çalışmaların büyük çoğunluğu kesitsel (cross-sectional) çalışmalardır (Wood ve Repetti, 2004). Ailenin dinamik olduğu düşünüldüğünde, yapılacak boylamsal çalışmalar

sayesinde yıllara göre baba katılımındaki değişimler ve etkileri ortaya konulabilir.

Baba ve annenin çocuğa benzersiz katkısı olduğu, babanın özellikle negatif davranışlara karşı koruyucu, annenin ise pozitif davranışlarla ilişkili olduğu ileri sürülmektedir (Day ve Padilla-Walker, 2009). Bununla birlikte, babanın çocukta pozitif davranışlarla ilişkisini gösteren araştırma sonuçları da bulunmaktadır (Russell, 1982; Coltrane, 1990). Bu farklı araştırma sonuçlarını dikkate alarak konuyla ilgili yapılacak çalışmalarda baba katılımının gelişimsel ve koruyucu etkisine birlikte bakılabilir.

Baba katılımının çocukların zihinsel ve fiziksel gelişimlerine etkisine ilişkin araştırma sonuçları, diğer gelişim alanlarına ilişkin sonuçlara oranla daha sınırlıdır. Zihinsel gelişimle ilgili çalışmaların da daha çok akademik başarı üzerine yoğunlaştığı söylenebilir. Bu nedenle baba katılımının doğrudan zihinsel gelişime etkisinin ele alındığı farklı yaş düzeylerinde yeni çalışmalar yapılabilir. Ayrıca, çocuğuyla ilişkisinde oyun, spor vb. fiziksel etkileşimlere anneye göre daha fazla ağırlık veren baba katılımının çocuğun fiziksel gelişimine etkilerine bakılabilir.

Yapılan araştırmalara bakıldığında, küçük çocuk, özellikle de bebek bakımına katılımla ilgili araştırmaların daha ağırlıkta olduğu, ergen çocukla ilgili araştırmaların ise daha az olduğu görülmektedir. Yapılacak araştırmalarda bu eksiklik dikkate alınabilir.

Anne babanın çocuğun yaşantısındaki önemini gösteren çok sayıda araştırma sonucu olmasına rağmen, bu çalışmalardan çok azı annenin etkisi kontrol edilerek yapılmaktadır (Parke, 2002). Baba katılımının çocuk üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılacak yeni çalışmalarda diğer ebeveynin etkisinin kontrol edilmesi daha sağlıklı sonuç elde etmeyi kolaylaştıracaktır.

Kaynaklar

- Akende, A. (1994). What meaning and effect does fatherhood have in child development? *Early Child Development and Care*, 10, 52-58.
- Amato, P. R. (1994). Father-child relations, mother-child relations, and offspring psychological well-being in early adulthood. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 1031-1042.
- Amato, P. R., ve Rivera, F. (1999). Paternal involvement and children's behavior problems. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 375-384.
- Archer, J. ve Llyon, B. (1982). *Sex and gender*. Cambridge: University of Cambridge.
- Astone, N. M. ve Mclanahan, S. S. (1991). Family structure parenting practices and high school completion. *American Sociological*, 56, 309-320.
- Bagner, D. M., ve Eyberg, S. M. (2003). Father involvement in parent training: When does it matter? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32, 599-605.
- Bahr, S. J. (1990) *Family Research*. Lexington Books, New York: An imprint of Macmillan.
- Barnett, R. C. ve Baruch, G. K. (1987). Determinants of father's participation in family work. *Journal of Marriage and the Family*, 49, 29-40.
- Barnett, R. C. ve Baruch, G. K. (1988). Correlates of father's participations in family work. (Ed: P. Bronstein, ve C.P. Cowan), *Fatherhood today: Men's changing role in the family* (66-78). New York: Wiley.
- Baruch, G. K. ve Barnett, R. C (1981). Father's participation in the care of their preschool children. *Sex Roles*, 7, 1043-1045.

- Baruch, G. K. ve Barnett, R. C. (1986). Consequences of father's participation in family work Parent's role strain and well Parent's role strain and well-being. *Personality and Social Psychology, 51*, 983-992.
- Baruch, G. K., ve Barnett, R. C. (1987). Role quality, multiple role involvement, and psychological well-being in midlife women. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*, 578-585.
- Basow, J. (1992). *Gender Stereotypes and Roles*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.
- Baumrind, D ve Black, A. A. (1967). Socialization practices associated with dimension of competence in preschool boys and girls. *Child Development, 38*, 291-327.
- Bellinger, D. (1982). Sex differences in parental directives to young children. *Sex Roles, 8*, 1123-1139.
- Belsky, J. (1979). Mother father infant interaction: A naturalistic observation study. *Developmental Psychology, 15*, 601-607.
- Belsky, J., Spanier, B. ve Rovine, M. (1983). Stability and change in marriage across the transition to parenthood. *Journal of Marriage and the Family, 48*, 567-583.
- Belsky, J., Gillstrap, A. ve Rovine, M. (1984). The Pennsylvania infant and family development project. I. Stability and change in mother infant and father infant II. Interactions in a family setting at one, three and nine months. *Child Development, 55*, 692-705.
- Belsky, J. ve Isebella, R. A. (1985). Marital and parent-child relationship to the family of origin and marital change following the birth of a baby. *Child Development, 56*, 342-349.
- Berardo, D. H., Shehan, L. L. ve Leslie, G. R. (1987). A residue of tradition: Jobs, careers and spouse time in housework. *Journal of Marriage and Family, 49*, 381-390.
- Billler, H. B. (1981). Father absence, divorce, and personality development. (Ed: M. E. Lamb) the role father in child development (489-532) New York: Wiley.
- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospect and prospect. *American Journal of Orthopsychiatry, 52*, 664-678.
- Bronstein, P. ve Cowan, C. P. (1988). *Fatherhood today: Men's changing role in the family*. Canada: John Wiley and Sen. Inc.
- Budd, K. S., ve O'Brien, T. P. (1982). Father involvement in behavioral parent training: An area in need of research. *Behavior Therapist, 5*, 85-89.
- Cabrera, N. J., Tamis-LeMonda, S., Bradley, R. H., Hofferth, S., ve Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child Development, 71*, 127-136.
- Carr, A. (1998). The inclusion of fathers in family therapy: A research based perspective. *Contemporary Family Therapy: An International Journal, 20*, 371-383.
- Coltrane, S. (1988). Father-child relationships and status of women. A cross-cultural study. *American Journal of Sociology, 93*(5), 1060-1095.
- Coltrane, S. (1990). Birth timing and division of labor in dual-earner families. *Journal of Family Issues, 11*(2), 157-181.
- Coltrane, S. (1995). *The future of fatherhood: Social, demographic and economic influence on men's family involvement*. (Ed: W. Marsiglio, Fatherhood contemporary theory, research and social policy. Thousand Oaks, California Sage.
- Cox, M. J. ve Paley, B. (1997). Families as systems. *Annual Review Psychology, 48*, 243-267.
- Coverman, S. (1985). Explaining husband's participation in domestic labor. *Sociological Quarterly, 26*, 81-97.
- Cowan, C. ve Cowan, P. (1988). Who does what when Partners become parents: implications for men, women and marriage. *Marriage and Family Review, 3*(4), 105-131.
- Crouter, C A., Perry- Jeckins, M., Huston, T. L. ve Mchale, S. M. (1987). Process underlying father involvement in dual-earner and single earner families. *Developmental Psychology, 23*(3), 431-440.
- Crouter, C. A. ve Jenkins, P. M. (1990). Men's Provider Role Attitudes. *Journal of Family Issues, 11*(2), 136-156.
- Çağlayan, F. A. (1989). Üç-altı yaş grubundaki çocukların baba yoksunluğunda ve yokluğunda gösterdikleri davranış bozukluklarının incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Daly, K. (1995) Reshaping Fatherhood. *Journal of Family Issues, 14*(4), 510-530.
- Darling-Fisher, C. ve Tiedje, L. B. (1990). The impact of maternal employment characteristics on fathers' participation in child care. *Family relations, 39*, 20-26.
- Deutch, A. Lussier F. ve Servis R. (1993). Husbands at home; Predictors of paternal participation in childcare and housework. *Journal of Personality and Social Psychology, 65*(6), 1154-1166.
- Eagly, A. H. ve Steffer, V. J. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of Personality and Social Psychology, 46*(4), 735-754.
- Easterbrooks, M. A. ve Goldberg, N. A. (1984). Toddler development in the family impact of father involvement and parenting characteristics. *Child Development, 55*, 710-752.
- Ehrensaft, D. (1987). *Parenting together men and women sharing the care of their children*. New York: Free Press.
- Ekşi, A. (1990). *Çocuk, genç, ve anababalar*. İstanbul: Bilgi yayınevi.
- Entwisle, D. R. ve Doering, S. (1988). The emergent father role. *Sex Roles, 18*(3/4), 119-141.
- Evans, C. (1996). Düşük sosyo-ekonomik örneklemlerli Türk babaların rollerine yönelik tutumları ve katılımları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Fagan, J. ve Hawkins, A. J. (2001). *Clinical and educational interventions with fathers*. Binghamton, NY: Haworth Clinical Practice Press.

- Fagot, B. (1978). The influence of sex of child on parent's reactions to toddler children. *Child Development*, 49, 459-467.
- Feldman, S.S., Nash, S.C. ve Aschenbrenner, B.C. (1983). Antecedents of fathering. *Child Development*, 54, 1628-1363.
- Fiebert, M. S. ve Meyer, M.W. (1997). Gender stereotypes a bias against men. *The Journal of Psychology*, 12, 407-410.
- Fielde, T. (1978). Interaction patterns of primary version secondary caretaker fathers. *Development Psychology*, 14, 183-185.
- Galambos, N.L. ve Almedia, D.M. (1992). Does parent-adolescent conflict increase in early adolescence? *Journal of Marriage and the Family*, 54, 737-747.
- Garrett, S. (1992) Gender. New York: Rutledge.
- Gilbert, L. A. (1985). *Men in dual earner families: Current realities and future prospects*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- O'neil, R. ve Greenberger, E. (1994). Patterns of commitment to work and parenting. Implication for role strain. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 101-118.
- Grossman, F. K., Pollack, W. S. ve Golding, E. (1988). Fathers and children; Predicting the quality and quantity of fathering. *Developmental Psychology*, 24(1), 82-91.
- Güngörmüş, O. (1986). Baba yoksunluğunun benlik kavramına ve babasız öğrencilerin problemlerinin hangi alanlarda yoğunlaştığının saptanması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Haddad, T. ve Lam, L. (1988) Canadian families' men's involvement in family work: a case study of immigrant men in Toronto. *International Journal of Comparative Sociology*, 39, (3-4), 269-281.
- Harris, K.M. ve Morgan, S.P. (1991). Fathers, sons and daughters differential paternal involvement in parenting. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 531-544.
- Hawkins, A. J. ve Belsky, J. (1989). The role of father involvement in personality change in men across the transition to parenthood. *Family Relations*, 38, 378-384.
- Heterington, Cox ve Cox (1982). Effect of divorce on parents and children. (Ed: M.E., Lamb) *Nontraditional families: Parenting and child development* (233-288). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Hoffman, L. W. (1974). The effect of maternal employment on the child: A review of the research. *Development Psychology*, 10, 204-228.
- Hoffman, L.W. (1983). Increased fathering: effects on the mother. (Ed: M.E. Lamb ve A. Sagi) *Fatherhood and family policy* (167-190). Hillside, NJ: Erlbaum.
- Ho, Y.F. ve Kong, T.K. (1984). Intergenerational comparison of child rearing attitudes on practices in Hong-Kong. *Development Psychology*, 20, 1004-1016.
- Jacson, S. (1987). *Great Britain in Michael E. Lamb, The father's role: Cross cultural perspectives*. Hillsdale NJ: Erlbaum.
- Jaclin, C. N.; Diepietro, J. ve Maccoby , E. E. (1984). Sex-typing behavior and sex typing pressure in child- parent interaction. *Archives of Sexual Behavior*, 13(5), 76-82.
- Kessler, R.C. ve McRae, J. A. (1982). The effect of wives employment on the mental health of married men and women. *American Sociological Review*, 47, 216-227.
- Koçak, A. A. (2004). *Baba destek programı değerlendirme raporu*. İstanbul: Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayını.
- Krampe, E. M. ve Fairweather, P. D. (1993) Father Presence and Family Formation. *Journal of Family Issues*, 14(4), 572-591.
- Lamb, M. E. (1977). Fathers-infant and mother infant interaction in the first year of life. *Child Development*, 48, 167-181.
- Lamb, M. E.; Pleck, J. H. and Levine, J. A. (1977). *The role of the father in child development: Advances in clinical child psychology*. Vol. 8, New York and London: Plenum Press.
- Lamb, M. E., Pleck, H. C., Charnov, E. L. ve Levine J.A. (1985). Paternal behavior in humans. *American Zoologist*, 25, 883-894.
- Lamb, M. E. (1997). *The role of the father in child development*. New York: John Wiley and Sons.
- Langlois, J. H. ve Downs, A.C. (1980). Mothers fathers and peers as socialization agents of sex typing play behaviors in young children. *Child Development*, 51, 1237-1247.
- LaRossa, R. (1988). Fatherhood and social change. *Family Relations*, 37, 451-457.
- Lee, C. M. (2006). Involving fathers in the delivery of psychological services, *Cognitive and Behavioral Practice*, 13, 40-41.
- Levy-Shift, R. ve Israelashvili, R. (1988). Antecedents of fathering. Some further exploration. *Developmental Psychology*, 24, 434-440.
- Lewis, R. ve Pleck, J. (1979). Men's roles in the family coordinator. *Family Coordinator*, 28, 121-129.
- Lieberman, M., Doyle, A. B., ve Markiewicz, D. (1999). Developmental patterns in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: Associations with peer relations. *Child Development*, 70, 202-213.
- Liebert, R. M., Wicks-Nelson, R. ve Kail, R. (1986). *Developmental psychology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Lindsey, E. W., Mize, J. ve Pettit, G. S. (1997). Differential play patterns of mothers and fathers of sons and daughters: implications for children's gender role development. *Sex Roles*, 37(9-10), 643-661.
- Maccoby, E. E. (1992). The role of parents in socialization of children: An historical review. *Developmental psychology*, 28, 1006-1017.
- Marsiglio, W. (1991). Paternal engagement activities with minor children. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 973-986.
- Marsiglio, W. (1993). Contemporary scholarship on fatherhood: Culture, identity, and conduct. *Journal of Family Issues*, 14, 484-509.

- Maurer, T. W. ve Pleck, J. H. (2006). Fathers' Caregiving and Breadwinning: A gender Congruence Analysis. *Psychology of Men and Masculinity*, 7 (2), 101-112.
- McHale, S. M. ve Huston, T. L. (1984). Men and Women as parents: sex role orientations, employment and parental roles with infants. *Child Development*, 55, 1349-1361.
- Model, S. (1981). Housework by husbands; Determinants and implications. *Journal of Family Issues*, 2, 225-237.
- Montemayor, R. (1984). Maternal employment and adolescent's relations with parents, siblings and peers. *Journal of Youth and Adolescence*, 13(6), 543-557.
- Mussang, P. (1987). *The changing role of Swedish father in Michael*. (Ed: M.E., Lamb) The father's role: cross-cultural perspectives. Hillsdale NJ: Erlbaum.
- Nugent, K. (1991). Cultural and psychological influences on the father's role in infant development. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 475-485.
- Öğüt, Ü. (1998). Üst ve orta sosyo-ekonomik statülü Türkiyeli babalardan bir örnekle dâhilinde okulöncesi çağı çocukların yaş ve cinsiyeti ile annenin çalışma durumunun baba katılımına etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Boğaziçi Üniversitesi.
- Özdal, F. (2005). Baba yoksunu olan ve anne-babası ile yaşayan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6,2, 255–267.
- Parke, R. D. (1981). *Fathers*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Parke, R. D. (2002). Fathers and families. (Ed. M. H. Bornstein), *Handbook of parenting: Vol. 3: Being and Becoming a Parent* (27–73). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Parke, R. D. ve O'levy, S. E. (1976). *Father-mother-infant interaction in newborn in a changing world*. Vol. 2 Social an environmental Issues Hillsdale NJ: Erlbaum.
- Phares, V., Lopez, E., Fields, S., Kamboukos, D., ve Duhig, A. M. (2005). Are fathers involved in pediatric psychology research and treatment? *Journal of Pediatric Psychology*, 30, 631–643.
- Phares, V. Fields, S. ve Binitie, I. (2006). Getting fathers involved in child-related therapy. *Cognitive and Behavioral Practice*, 13, 42-52.
- Pleck, J. (1979). Men's family work. *Family Coordinator*, 28, 473-480.
- Pleck, J. (1985). *Working wives/working husbands*. Beverly Hills, C.A. Sage Publications.
- Pleck, J. (1987). American fathering in historical perspective. (Ed: M.S. Kimmel) *Changing men: New direction in research of men and Masculinity* (83-97). Beverly Hills, C.A. Sage Publications.
- Popenoe, D. (1993). Parental androgyny. *Society*; September-October, 5-11.
- Radin, N. (1981). Child rearing fathers in intact families. *Merrill-Palmer Quarterly*, 27, 489-514.
- Radin, N. ve Goldsmith, R. (1985). Care giving fathers of preschoolers: Four years later. *Merrill-Palmer Quarterly*, 31(4), 375-384.
- Radin, N. ve Goldsmith, R. (1989). The involvement of selected unemployed and employed men with their children. *Child Development*, 60, 454-459.
- Ricks, S. S. (1985). Father-Infant interactions: A review of empirical research. *Family Relations*, 34, 505-511.
- Rossi, A. (1984). Gender and parenthood. *American Sociological Review*, 49, 1-10.
- Russell, G. (1978). The father role and its relation to masculinity, femininity and androgyny. *Child Development*, 49, 1174-1181.
- Russell, G. (1982). Shared care giving families. A parenting Australian Study (Ed: N.E. Lamb) *Nontraditional families parenting and child development*. Hillsdale NJ: Erlbaum.
- Santrock, J. W. (1983). Life span development. USA: C. Brown Publishers.
- Simons, R. L., Whitebeck, L.B., Beaman, J. ve Conger, R.D. (1994). The impact of mothers parenting, involvement by nonresidential fathers and parental conflict on the adjustment of adolescent children. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 356-374.
- Snow, M. E.; Jaclin, C.N. ve Maccoby, E. E. (1983). Sex of child differences in father child interaction at one year age. *Child Development*, 54, 227-232.
- Trauber, M.R. (1979). Sex differences in parent-child interaction styles during a free play session. *Child Development*, 50, 981-988.
- Thomson, L. ve Walker, A.J. (1987). Gender in families: women and men in marriage, work and parenthood. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 845-871.
- Volling, B. ve Belsky, J. (1991). Multiple determinants of father involvement during infancy in dual-earner and single-earner families. *Journal of Marriage and the Family*, 38, 378-384.
- Van Ijzendoorn, M. H., ve De Wolff, M. S. (1997). In search of the absent father meta-analyses of infant-father attachment: A rejoinder to our discussants. *Child Development*, 68, 604-609.
- Wood, J. J. ve Repetti, R. L. (2004). What gets dad involved? A longitudinal study of change in parental child care giving involvement. *Journal of Family Psychology*, 18(1), 237-349.
- Yılmazçetin, C. (2003). Babanın katılımı ve ergen öncesi çocukların davranış problemleri arasındaki ilişki. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.